

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII Международная научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

- 11 . Swann, W. B., Jr. (1990). To be known or to be adored: The interplay of selfenhancement and self-verification. In R. M. Sorrentino & E. T. Higgins (Eds.), Foundations of Social Behavior, vol. 2. New York, NY: Guilford. P. 262.
12. Фрэнк, Ч., Куллман, С., Андреасен, Н. К. и др. (2018). "Социальные факторы, связанные с использованием электронных сигарет: результаты национального исследования в США". Nicotine & Tobacco Research, 20(8), 931-941.
13. Бернхард, Л., Хаммонд, Д., Тревортен, М. и др. (2019). "Электронные сигареты и культура потребления: перспективы для исследований". Tobacco Control, 28(6), 610-616.
14. <https://the-steppe.com/razvitie/podrostki-i-elektronnye-sigarety-zdorovaya-alternativa-ili-novaya-problema>
15. Bhalerao A., Sivandzade F., Archie S.R., Cucullo L. Public Health Policies on E-Cigarettes. Curr Cardiol Rep. 2019; 21(10): 111. DOI: 10.1007/s11886-019- 5. 1204-y. PMID: 31463564; PMCID: PMC6713696.

УДК 2-463

ЖАС ОТБАСЫ ӘЛЕУМЕТТІК ИНСТИТУТ РЕТІНДЕ: МӘНІ МЕН ЕРЕКШЕЛІГІ

Рыспанова Назерке Сәкенқызы

nryspanova@inbox.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Әлеуметтік ғылымдар факультеті, «Әлеуметтік жұмыс»
мамандығының 4-курс студенті, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі - Сүлейменова.Г.Т.

Отбасы - бұл нақты тарихи әлеуметтік қауымдастық. Ол ортақ тұрмыс және өзара моральдық жауапкершілікпен байланысты неке мен келісімге негізделген адамдардың одағы. Әлеуметтік институт ретінде ол көпфункционалды және әмбебап сипаттағы құндылық нормаларын дамытады. Отбасы – мемлекет құндылықтарының бірі, әлеуметтік институттардың ішіндегі қоғамдық қатынастарды қалыптастырып, болашақ тұлға нәрестені әлеуметтану үдерісінен өткізетін бірегейі десек болады. Мемлекетті құраушы тұлғалардың өсіп, өркендеуін қамтамасыз ететін жауапкершілік те осылардан бастау алады. Отбасы - некеден, туыстықтан, бала асырап алудан немесе балаларды тәрбиелеуге алудың өзге де нысандарынан туындайтын және отбасылық қатынастарды нығайту мен дамытуға көмегін тигізетін, мүліктік және мүлікке қатысты емес жеке бастық құқықтармен байланысқан адамдар тобы [1, 214 б.]. Отбасы - бұл шағын әлеуметтік топ ретіндегі отбасылық одаққа және отбасылық байланыстарға негізделген жеке өмірді ұйымдастырудың маңызды нысаны, ерлі-зайыптылар, ата-аналар мен балалар, ағайындылар, әпке-қарындастар және бірге тұратын, бірлескен үй шаруашылығын жүргізетін басқа туыстар арасындағы қатынастар [1, с. 271].

Отбасы - бұл ерлі-зайыптылардың, кіші топ ретіндегі ата-аналар мен балалар арасындағы қатынастардың тарихи ерекше жүйесі, олардың мүшелері неке және отбасылық қатынастармен, жалпы өмірмен және өзара моральдық жауапкершілікпен, қоғамның физикалық және рухани толысуы сынды сұраныстан туындайтын әлеуметтік қажеттілікпен өзара байланысқан [3, с. 5].

Отбасылық өмірдің әр кезеңдерінде отбасының өзіндік әлеуметтік-экономикалық сипаттамалары болады. Отбасы құрылымы оның сандық толықтығынан ғана емес, сонымен қатар оның мүшелері арасындағы рухани, моральдық және психологиялық қатынастарының жиынтығынан, оның ішінде билік пен беделдің арақатынасынан тұрады. Отбасы құрылымымен оның өмір салты, салт-дәстүрлер, басқа отбасылармен және тұтасымен қоғаммен қарым-қатынасы тығыз байланысты.

Кез-келген құбылыс пен үдерістің бастауы табиғи-әлеуметтік заңдылық болатын болатыны белгілі. Некеден туындайтын отбасы институтының бастапқы кезін жас отбасылық кезең деп бөлеміз. Адам баласы о бастан бастап отбасын қалыптастырып қана қоймай, оның рухани тазалығына, отбасын заңдастыратын әдет-ғұрып пен салт-дәстүрдің сақталуына ерекше мен берген. Оның барлығы екі жұбайдың алғашқы бас қосқан кезеңінен, яғни жас отбасы мәртебесіндегі кезден бастау алады.

Жас отбасы - ұрпақтан-ұрпаққа мұра етіп келе жатқан мәдени үлгілердің негізгі тасымалдаушысы, сонымен қатар жеке тұлғаны әлеуметтендірудің қажетті шарты болып табылады. Отбасында адам әлеуметтік рөлдерді үйренеді, тәрбие негіздерін, мінез-құлық дағдыларын алады. Балалардың туылуы, тәрбиесі, белгілі бір өмірлік дағдылары жас отбасында қалыптасады. Сондықтан да отбасы - барлық әлеуметтік институттардың негізі. В.В. Шалин мен А.А. Панченконың пайымынша: «Қарапайым қоғамдардың көпшілігінде отбасы - жалғыз нақты институт және оның құрылымының екі түрі бар:

- Нуклеарлы отбасы - ата-аналар мен балаларынан тұрады.
- Үлкен отбасы - нуклеарлы отбасы және атасы мен әжесі, немерелері, ағасы, тәтесі, немере-қарындастары сынды көптеген туыстардың жиынтығын құрайды» [4, 11 б.].

Соңғы жылдары қоғамның көптеген басқа институттары сияқты жас отбасылар әлеуметтік, экономикалық және саяси тұрақсыздықтың теріс әсерін бастан кешірді. Отбасы қазіргі жағдайда өзінің негізгі функцияларын – ұрпақ әкелу, әлеуметтендіру, ұрпақтар тәрбиесін толықтай орындай алмай отырғаны әлеуметтік шындық, өйткені туу коэффициенті күрт құлдырады, көптеген отбасылық құндылықтар құнсызданды, ажырасулардың күрт өсуі бұл әлеуметтік институттың ауыр дағдарысты бастан өткеруіне әкелді [5, с. 57].

Қазіргі кездегі отбасы – жаңа әлеуметтік-экономикалық жағдайда өмір сүріп жатқан бірден-бір динамикалық топ, яғни отбасы арқылы бір жағынан гендерлік таптаурындардың сабақтастығы мен жыныстар арасындағы қарым-қатынастардың сақталуы, екінші жағынан отбасы жұбайлар сана-сезімінде көрініс тапқан құндылықтық бағыттар, қажеттіліктер, өмірлік жоспарлар, жыныстар арасындағы қарым-қатынастарға қатысты барлық жаңашылдықтың бастауы болып табылады. Дәл осындай отбасында ер адамдар мен әйелдердің орны мен рөлдері туралы жаңа түсініктер қалыптасады, жұбайлық міндеттер өзгереді, жыныстық-рөлдік сәйкестік пен жыныстық субмәдени дифференциацияның тасмалдануы жүзеге асады.

Кез-келген қоғамда ерекше тарихи құбылыс ретінде отбасы екі түрлі сипатқа ие. Бір жағынан, бұл әлеуметтік институт, екінші жағынан, өзінің қызмет ету және даму заңдылықтары бар шағын топ. Неке институты отбасы институтымен тығыз байланысты.

Біріккен Ұлттар Ұйымының (БҰҰ) сарапшылары жасаған анықтамаға сәйкес, «отбасы - бұл екі немесе одан да көп адамдардың бірге өмір сүретін, азық-түлік немесе басқа да қажеттіліктермен қамтамасыз ету үшін бірігіп үй шаруашылығын жүргізетін, және белгілі бір туыстық қатынастары, бала асырап алу немесе некемен (оның ішінде азаматтық неке) байланысты адамдар тобы» [6, с. 27]

2014 жылғы 26 маусымда Біріккен Ұлттар Ұйымының Адам құқықтары жөніндегі кеңесі (БҰҰАҚЖК) «Отбасын қорғау» атты отбасылық резолюция қабылдады, онда отбасы «қоғам мен мемлекет тарапынан қорғалу құқығы бар қоғамның табиғи және негізгі ұяшығы, оның мүшелерінің, әсіресе балалардың өсуі мен әл-ауқатына негізделген табиғи орта» ретінде қарастырылды [7].

Отбасы типологиясында жас отбасы ұғымы ерекше орынға ие. Жас отбасы түсінігі ғылыми әдебиеттерде және ресми құжаттарда 80-жылдардың басынан бастап белсенді қолданыла бастады.

Жас отбасы көптеген зерттеушілердің көзқарасы бойынша үйленгеннен кейінгі, алғашқы некеге тұрғаннан кейінгі 5-10 жыл аралығындағы, ерлі-зайыптылардың екеуі де 30 жасқа толмаған, сондай-ақ 30 жасқа дейінгі ата-ананың біреуі мен кәмелетке толмаған баладан тұратын отбасы. Жас отбасы - бұл құрылғанына 10 жылдан асқан, ерлі-

зайыптылардың бірге тұрғанына айтарлықтай уақыт өткен отбасынан өзіндік ерекшеліктері бар ерекше әлеуметтік құрылым.

Жас отбасы - зерттеушілер әртүрлі жолмен зерттеу нысаны ретінде айрықшалайтын ерекше категория. Жас отбасы түсінігін анықтауда әртүрлі көзқарастар мен ыңғайлар бар. Мысалы, В.А. Сысенко отбасылық өмірдің төрт негізгі кезеңге бөлуге болады деп санап, оның ішінде құрылғанына 4 жылдан аспаған отбасыларды «өте жас» отбасылар, 5–9 жыл аралығында өмір сүріп жатқан отбасыны жас отбасылар деп атайды

Жас отбасын анықтауда сонымен қатар некедегі алғашқы бес-он (тағы бір нұсқа - үш) жыл аралығы, кейде бірінші некедегі ерлі-зайыптылар 30 жасқа толмаған отбасы туралы, т.б. нұсқалар айтылады. Қазіргі уақытта әртүрлі деңгейдегі құқықтық-нормативтік актілерде және ғылыми әдебиеттерде жас отбасы түсінігінің көптеген анықтамалары бар. Алайда, көптеген анықтамаларға ортақ, оның басты атрибуты - ерлі-зайыптылардың жасы 30 жасқа дейінгі санатта болуы, яғни, зерттеушілер 18 жастан 30 жасқа дейінгі жастарды қамтитын, ғылыми және танымал әдебиеттерде, заңнамалық актілерде жалпы қабылданған «жастар» ұғымын негізге алады [8, с. 12].

Отбасы қоғамның ең маңызды институттарының бірі болып табылады, сондықтан ол орналасқан мемлекетке, оның негізгі функцияларын қаншалықты тиімді атқара алатындығына сүйене отырып, қоғамдық даму мен істің жай-күйін мемлекеттік деңгейде бағалауға болады. Мемлекет салауатты және берік отбасын құруға мүдделі.

Жас отбасыларға мемлекеттік және аймақтық деңгейде әлеуметтік қолдау көрсетуді ұйымдастыру мәселесі жас отбасын ерекше қызығушылықтары мен қажеттіліктері бар ерекше әлеуметтік категория ретінде қарастыру қажеттілігін ұсынады. Бұл қажеттіліктерді қанағаттандырмау отбасының қалыпты жұмысын бұзады. Отбасылық процестердің жұмыс істеуін бұзу, сайып келгенде, кез келген типтегі отбасындағы бақытсыздыққа әкеледі (қарт ерлі-зайыптылардың отбасы, толық емес отбасылар және т.б.). Дегенмен, жас отбасылардың қолайсыз жағдайы отбасының өзі үшін де, мемлекет пен қоғам үшін де ауыр, кейде апатты зардаптарға әкеледі. Соңғысы өте айқын, өйткені жас отбасылардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы олардың ең маңызды функцияларының бірі - репродуктивті орындауға дайындығын анықтайды. Ал жас отбасылардың репродуктивті мінез-құлқы өз кезегінде елдегі демографиялық жағдайға тікелей әсер етеді.

Мемлекеттің әлеуметтік-демографиялық саясаты ең алдымен жас отбасыларға бағытталуы керек. Айта кету керек, отбасында екінші және әсіресе үшінші баланың дүниеге келуге дайындығы бірінші бала туылғаннан кейін жас отбасы қандай қиындықтарға тап болғанына байланысты. Ал бірінші баланың пайда болуының өзі көптен күткен оқиға немесе керісінше жас отбасындағы қарым-қатынастарды тұрақсыздандыру факторы болып табылады, бұл мемлекет пен қоғамның жаңа азаматтың пайда болуымен қалай есептесуге және оған қолдау көрсетуге дайын екендігіне байланысты. жаңа туған нәресте. Бала ата-ана үшін қиындықтар мен алаңдаушылық емес, қуаныш пен үміт көзіне айналуы керек.

Қазіргі қоғамда отбасын құру қажеттілік емес. Бірақ, соған қарамастан, олардың жиынтығында отбасында негізгі функциялар ең жақсы түрде жүзеге асырылады, өйткені, біріншіден, олар қанағаттандыратын орынды табу үшін күш салуды қажет етпейді (кафе, психотерапевт кабинеті, бос уақытты өткізу); екіншіден, даралықты және мақсатты көзқарасты қамтамасыз ету (сізбен бірге олар сіздің талғамыңыз бен мүдделеріңізді ескеруге дайын); үшіншіден, бір-бірінің отбасы мүшелерінен күнделікті кетуі нәтижесінде ең маңызды қажеттіліктерді қанағаттандыру және былайша айтқанда, «өзіндік».

Жас ерлі-зайыптылардың үйлесімділігі және олардың кейінгі отбасылық әл-ауқаты көбінесе отбасын құрушылардың некені және көп балалы болу идеясын құндылық ретінде түсінуге дайындығымен, олардың ата-ана болуға жауапкершілікпен қарауымен, адамдар арасындағы қарым-қатынасты жеңуге психологиялық дайындығымен анықталады. күнделікті мәселелер, басқалардың рөлдік үміттері мен талаптарын қабылдаңыз.

Жас жігіттер мен қыздардың неке-отбасылық концепцияларын дамыту мыналарды қамтиды: махаббат пен неке арасындағы қарым-қатынас туралы дұрыс көзқарастарды

калыптастыру, өзін және басқаларды қабылдауда шынайылық пен адалдыққа тәрбиелеу, отбасы мен серіктеске деген тұтынушылық тенденцияларды жеңу.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Оксфорд әлеуметтік ғылымдар сөздігі [Мәтін] = Dictionary of the Social Sciences : сөздік / ред. басқ. К. Калхун ; [ауд.: М. Жолшаева, А. Қуанышбекова, Д. Мәзен]. - Алматы : "Ұлттық аударма бюросы" ҚҚ, 2019. - 479 б.
2. Е.М. Бабосов. Социология: Энциклопедический словарь (от классики до современности). М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2015. – 480 с.
3. Кваша Б.Ф. и др. Ценностные основы семьи: монография. - Спб., 2015.- 217 стр.
4. Shalin V.V., Panchenko A.A. TRANSFORMATION OF A LARGE FAMILY MODEL AS A BASIC ELEMENT OF RUSSIA'S SUSTAINABLE DEVELOPMENT. Theory & Practice of Social Development. 2019, Issue 4, p64-74. 11p.
5. Молодая семья сегодня // Опыт реализации молодежной семейной политики в субъектах Российской Федерации / И.И. Бочкарева, И.И. Головлева, Н.В. Малышева и др. Мин-во образования РФ. ГУ «Российский центр молодежной семейной политики».- М., 2004. – 128 с.
6. Социальная работа: Введение в профессиональную деятельность: учебное пособие / Отв. ред. А.А. Козлов. — М.: Логос, 2004. — 273 с.
7. Белобородов И.И. Совет по правам человека ООН впервые принял просемейную резолюцию. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://riss.ru/demography/demography-events/5963> (дата обращения: 10.02.2020).
8. Савинов Л.И. Семья и общество: история, современность и взгляд в будущее. - Саранск., 2014.- 270 с.

УДК 316.455

ВОСПРИЯТИЕ ПРОБЛЕМЫ БУЛЛИНГА В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Сакенова Молдир Багулановна

sakenova020@gmail.com

Магистрантка, 1-го курса факультета социальных наук.

ЕНУ им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Научный руководитель – Досанова Г. М.

Буллинг - это поведение, направленное на систематическое ущемление, унижение, запугивание или насилие над другими людьми, часто основанное на факторах, таких как раса, пол, сексуальная ориентация, вероисповедание, физические или интеллектуальные способности, и может происходить как в реальной жизни, так и в онлайн-среде.

Форма агрессивного поведения, которым является буллинг, может иметь серьезные негативные последствия для тех, кто с ним сталкивается. Это может принимать различные формы, включая физическое насилие, словесные оскорбления и киберзапугивание.

- Физическое издевательство включает в себя применение физической силы для запугивания или причинения вреда другому человеку. Это может включать толчки, наезды и другие формы физического насилия.
- Вербальные издевательства включают в себя использование слов для причинения боли или запугивания других. Это может принимать форму обзывательства, поддразнивания и оскорблений.
- Киберзапугивание предполагает использование технологий, таких как социальные сети, текстовые сообщения и онлайн-форумы, для преследования, запугивания или распространения ложной информации о ком-либо [5].